
ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Β΄.

ΜΕΡΟΣ Α΄.

Περὶ τῶν μέσων τῆς ἀποφυγῆς
τῆς ἀπάτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ ἀληθείας, καὶ βεβαιότητος, καὶ
ἀπάτης.

ΣΟΘ΄.

Η ἀλήθεια δύναται νὰ θεωρηθῆ Λογικῶς καὶ Μεταφυσικῶς καὶ Αἰσθητικῶς καὶ Ἰθικῶς· καὶ Λογικὴ μὲν ἀλήθεια εἶναι τῶν ἰδίων καὶ ἐννοιῶν ἄρμονία (Α΄). Μεταφυσικὴ δὲ, ἢ αὐτῶν τούτων ἄρμονία ἀναφερομένων πρὸς τὰ πράγματα· ἢ, ἄρμονία τῶν γνώσεων. Αἰσθητικὴ δὲ, ἢ ἐκτίμησις τῶν γνωσῶν, ὅσα προξενοῦσιν εὐαρέσῃσιν, καὶ ὅσα δυσαρέσῃσιν· Ἰθικὴ δὲ, ἢ συμφωνία τῶν λόγων πρὸς τὰς ἐννοίας.

ΣΗ΄. Τετραπλοῦν εἶναι καὶ τὸ ἐναντίον τῆς ἀληθείας ψεῦδος. Λογικόν, ἀσυμφωνία καὶ ταραχὴ τῶν ἐννοιῶν καὶ

Τόμ. Β΄.

I

ιδεῶν. Μεταφυσικόν, διαφωνία τῶν αὐτῶν πρὸς τὰ γνωστέα πράγματα. Λίσθητικόν, ἀκρισία τῶν τῆς εὐαρεστικῆς ἢ δυσσρεστικῆς παραϊτίων ὑποκειμένου. Ἠθικόν, διαφωνία καὶ ἐναντιότης τῶν λεγόμενων πρὸς τὰ νοούμενα. Καὶ τὸ μὲν Λογικόν καὶ μεταφυσικόν ψεῦδος πάσχομεν οἱ ἄλλοι πολλάκις χωρὶς νὰ θέλωμεν· εἰς δὲ τὸ Λίσθητικόν ὑπόκεινται, ὅσοι δὲν ἐγύμνασαν τὴν αἰσθησύντην εἰς διάκρισιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ αἰσχροῦ, τοῦ ἰψηλοῦ καὶ τοῦ χαμαὶ βαίοντος. Τὸ δὲ ἠθικόν εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν μας· διὸ τὸ εὖ τιμῶμεν τοὺς ἀληθινούς, καὶ πάντα ἐνάρστου καὶ ἕως ἀληθινὸν ἄνθρωπον ἀνημῶμεν.

ΣΗΛ'. Ἡ λογικὴ λατρίη ἀλήθεια, ἣτις εἶναι μάλιστα τῆς πραγματικῆς ταύτης ἔργον, καὶ τὸ ἐναντίον της ψεῦδος, ἔμπροσθεν νὰ θεωρηθῆ καὶ εἰς τὰς εἰδήσεις, ὅπως ὅτε ἐννοῦ τὴν ἰδέαν μὲ τῶν οἰκείων της χαρακτήρας, ἢ μὲ ἐναντίους· καὶ εἰς τὰς κρίσεις, καθὼς ὅτε συνάπτω ἢ διαρῶ ὀρθῶς, ἢ συνάπτω καὶ διαρῶ τὸ μὴ συναπτόμενα ἢ μὴ διαρῶμενα· καὶ εἰς ταῖς συλλογισμοὺς, εἴν συναγωγῆμαι κατὰ τοὺς προκαθοθέντας κανόνας, ἢ τοὺς ἀνετιῶ.

ΣΗΜ'. Ἡ πληροφορία, τὴν ὁποῖον ἀποκτιῶμεν μὲ ἀληθεῖς ἰδέας καὶ κρίσεις καὶ συλλογισμοὺς, λέγεται βεβαιότης· διότι ἢ συνεῖδησις μῆς πληροφορεῖ τελείου καὶ σταθερὰν τοῦ νοουμένου τὴν ἀλήθειαν (ἱερην. φιλοσ. ΟΗ')· ἢ ὅτι βεβαιότης αἴτιη ἐκπηγάζει ἢ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, ἢ ἐκ τοῦ ἀποκειμένου, ἢ ἐκ τῶν μέσων, ἢ ἄλλου τοῦ λόγου, ὅπως ἀρξενούσιν εἰς τὴν ψυχὴν μας τὴν βεβαιότητα.

ΣΗΝ'. Ἡ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου βεβαιότης εἶναι γνωρῆσις τῆς καὶ ἀμετάθετος τοῦ γνωστέου πρὸ τῆς γνωσκόμενου. Μετὰ τὰ γνωσκόμενα δὲν συμφωνεῖ πάντοτε· διότι

ἡσθε ἀνθρώποι βεβαίως γινώσκοντες, ὅτι ὁ ἀῆρ εἶναι ἀκλούς· ἀλλ' αὐτος εὐρέθη τινύβητος. Περὶ τῶν αὐτῶν δὲν ἔχουσιν ὅλοι τὴν αὐτὴν βεβαιότητα· διότι ὁ μὲν εἶναι βεβαίως, ὅτι ἡ γῆ εἶναι κεντρή εἰς τὸν ἰσημερινόν, καὶ πεπεισμένη εἰς τοὺς πολλούς· ἄλλος δὲ ὑπολαμβάνει ὡς ἰσὺς δυνατόν τὸ λεγόμενον· καὶ ἄλλος μηδὲ ὑπομένει τὴν ἀκούσῃ τὴν ἀληθειάν ταύτην.

ΣΠΔ'. Π δὲ κατὰ τὸ ὀντικείμενον βεβαιότης εἶναι τριπλῆ· Λογική, κατὰ τὴν ὁποίαν παριστάνονται εἰς τὴν γυνῶσιν μας τὰ διὰ τοὺς οὐσιώδεις αὐτῶν χαρακτῆρας μήτε εἶναι κατ' ἄλλον τρόπον, μήτε εἰς βοήθειαν δύναμει· π. χ. τὸ ὅλον εἶναι ἴσον μὲ τὰ μέρη του· ὁ κύκλος εἶναι ἐκφυγύλος· τὸ τετράγωνον εἶναι τετράπλευρον· καὶ καθόλου εἰπεῖν, τῶν ὁποίων ἢ ἐναντία νοήσεις φέρει εὐθύς τὴν ἀντίφασιν (ΝΘ'). Φυσική, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ὄντα ἄλλως μὲν εἶναι γίνωσι διὰ τοὺς φυσικοὺς αὐτῶν θεσμούς δὲν δύναται, ἄλλως δὲ εἶναι τὰ μεταπλάσῃ ἢ φαντασία δὲν ἀδυνατεῖ (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΔ'). Ἠθική δὲ βεβαιότης εἶναι, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ὄντα ἐμποροῦν καὶ εἶναι καὶ εἰς βοήθειαν κατ' ἄλλον τρόπον, χωρὶς εἰς μεταβαλλῆν νόμος τις φυσικός· εἶναι ὅμως βέβαια, ἢ διότι ἔγειναν, ἢ διότι εἶναι, ἢ διότι μέλλουσι γίνωσιν· οἶον, ὅτι ἐδημαγωγῆσα ποτὲ τὰς Ἀθήνας ὁ Περικλῆς· ὅτι πολλοὶ κατὰ τὸ παρὸν περιπατοῦσιν· ὅτι ἀπὸ τὰς τρυγηθήσομενας σαφυλὰς μέρος μὲν θέλωμεν φάγειν, μέρος δὲ θέλωμεν πατήσκειν εἰς σκευασίαν κρασίου. Ἡ ἠθική αὕτη βεβαιότης ἐμπορεῖ εἰς ὄνομασθῆναι καὶ ἰστορικὴ.

ΣΠΕ'. Ἡ δὲ κατὰ τὰ μέσα βεβαιότης θαυματούται εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὅσα βεβαιόνοισι τὸ ἀποδεικνύμενον.

κατὰ δὲ τοῦτον τὸν τρόπον βέβαιαι εἶναι αἱ ἀκριβέσταται ἀποδείξεις· αἰσθητήρια ἀμέμπτως καὶ κανονικῶς κινούμενα· ἰδέα ἐναργής· κρίσις ἀναγκαίως συνάπτουσα τὸ κατηγορούμενον μὲ τὸ ὑποκείμενον· διάνοια ἐκ τοιούτων κρίσεων συνάγουσα τὸ συμπέρασμα· διότι ἐκ τοιούτων μέσων καμία ὑπόψια δὲν μένει, ὅτι τὰ γνωσκόμενα οὕτως ἔχουσι, καὶ ὄχι ἄλλως.

ΣΠΣ. Ὄταν τὰ μέσα δὲν εἶναι βέβαια, ἀλλ' εἶναι συλλογισμοὶ ψευδῶνυμοι, αἰσθητήρια ἀτάκτως κινούμενα, κρίσις παραφερομένη ὑπὸ τῆς φαντασίας καὶ τῶν παθῶν καὶ τῶν προλήψεων· τότε ἢ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου ἔννοια μὴ συμπενοῦσα μὲ τὸ ἀντικείμενον, εἶναι ἔννοια ὄχι ὄντος, ἀλλὰ φαινόμενου· ὅταν δὲ ὁ νοῦς παραφερθῇ ἀπὸ τὸ φαινόμενον τοῦτο, καὶ τὸ ἐκλάσῃ ὡς ὄν, τότε λέγεται, ὅτι ἀπατᾶται.

ΣΠΖ. Ἀπάτη λοιπὸν εἶναι διαστροφὴ κρίσεως ἐκδεχομένη καὶ πιεσύουσα τὸ φαινόμενον, ὡς ἀληθινόν· π. χ. ἄνθρωπος δειλῆς βλέπων τὴν νύκτα ἀνδριάντα, τὸν ἐκλαμβάνει ὡς ἀληθινὸν ἄνθρωπον· ἀκούων δὲ ψευδῆ τινα, καὶ καὶ μὴ μεταχειριζόμενος τοὺς ὀρθοὺς κανόνας τοῦ συλλογίζεσθαι, τὰ πιεθεύει ὡς ἀληθῆ.

ΣΠΗ. Ἡ ἀπάτη εἶναι κατὰ πολλοὺς τρόπους βλαβερὰ εἰς τὸν ἄνθρωπον, μάλιστα δὲ, ὅταν τὸν ἐκτραχηλίξῃ καὶ ὑπελαμῶσῃ τὸ μὲν κακὸν ὡς ἀγαθόν, τὰ δὲ βλαβερὰ ὡς εὐφελίμου· χιῶρις δὲ νὰ μάθωμεν τὰς πηγὰς, ὅθεν ἀναστρέφουσιν αἱ ἀπάται, ἀδύνατον εἶναι νὰ τὰς ἀποφύγωμεν· διὰ τοῦτο θέλωμεν εὐθέσειν ἐνταῦθα τὰς ἀξιολογητέρας ὀρχάστῃς, διακρίνουσας ἐν ταυτῷ καὶ Πῶς καὶ τὰς ἀποφεύγωμεν.

ΣΠΘ. Μὰς ἀπατῶσι λοιπὸν, ἴαν καὶ εἰς τοὺς χρῆ-

νοους μας ὀλιγώτερον, ὄχι ὅμως οὐδαμῶς, οἱ Σοφισταί, αἱ αἰσθήσεις, ἡ φαντασία, ἡ μνήμη, ἡ ἀπροσεξία, τὰ πάθη, ἡ γλῶσσα, αἱ προλήψεις· περιττῶν ὁποίων καθενὸς θέλομεν διαλάβειν, ὅσον δυνατόν ἀκριβῶς καὶ συντόμως, εἰς τὰ ἑφεξῆς Κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ Σοφισμάτων καὶ τῆς αὐτῶν ἀνατροπῆς.

ΣΥΓ΄.

Σόφισμα εἶναι συλλογισμὸς ψευδῆς ἐκ προτάσεων ἀληθειῶν μὲν καθ' ἑαυτὰς, διὰ δὲ τῆς ἀκανονίσεως αὐτῶν ἐπιπλοκῆς ψευδὲς συναγουσῶν τὸ συμπέρασμα· Συμβαίνει δὲ ἢ ἀκουσίως, ὁπότε δὲν κατανοεῖ τις τοὺς συλλογιστικoὺς κανόνας· ἢ ἐξεπίτηδες, ὅταν τις κακοήθως τοὺς παραμορφῶνῃ· κ' ἐκεῖνο μὲν λέγεται Παραλογισμός. Τοῦτο δὲ τὸ κυρίως σόφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπεχείρουν οἱ παλαιοὶ Σοφισταὶ ν' ἀπατήσωσι τοὺς διαλεγομένους, καὶ πολλοὶ ἀπατεῶνες δὲν διαλείπουσι καὶ μέχρι τῆς σήμερον νὰ τὸ μεταχειρίζονται κατὰ μέρος, καταπτουῦντες τοὺς ὀκραιοτέρους πρὸς ἰδίαν αὐτῶν κενυδοξίαν καὶ πλεονεξίαν.

ΣΥΓΙΑ΄. Τρία δὲ σοφίσματος εἶδη εἶναι· τὸ κατὰ τὴν ἀθέτησιν τῶν συλλογιστικῶν κανόνων· τὸ ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς λέξεως γεννώμενον· καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀπατηλῶς κατασκευαζομένων.

ΣΤΙΒ'. Ἐκ τῆς ἀθετησεως τῶν συλλαγιστικῶν κανόνων συλλογισμοὶ συνίστανται ἑποῖοι οἱ ἐφεξῆς·

Τὸ μέλαν εἶναι ζῶον·

Τὸς οἶνος εἶναι μέλας·

Τὸς οἶνος εἶναι ζῶον·

Καί, "Αὐ εἶναι ἄνθρωπος, εἶναι καὶ ζῶον·

'Ἄλλ' εἶναι ζῶον·

δὲν εἶναι ἄνθρωπος·

ἄρα εἶναι ἄνθρωπος·

ἄρα δὲν εἶναι ζῶον.

καὶ ἄλλοι παραπλήσει γεννηόμενοι παρὰ τοὺς κανόνας.

ΣΤΙΓ'. Τῶν δὲ κατὰ τὴν λέξιν σοφισμάτων εἶδη εἶναι.

α'. Τὸ εἰς ἀκωνυμίας· π. χ.

Πᾶς ταῦρος μυκᾶται·

'Ὅρος τι εἶναι ταῦρος·

'ἄρα ὄρος τι μυκᾶται.

β'. Ἐκ τῆς ὀρθογραφίας, ἢ διὰ τὴν διαφορὰν τοῦ τόμου· π. χ. Τυρός ἀπὸ γαλα, καὶ Τύρος πόλις Φοινίκης· ἢ διὰ τὴν διαφορὰν τῶν φωνηέντων· π. χ. Πυρός ὁ σῶτος, καὶ πηρός ὁ τυφλός.

γ'. Ἐκ τοῦ σχήματος· π. χ. τὸ τύπτειν φανερόν ἐνέργειαν· ἄρα καὶ τὸ πέπτειν.

δ'. Ἐξ ἀμφισολίας· ἢ διὰ τὴν λέξιν κατὰ διάφορον ἀνάγνωσιν διαφόρως ἐκλαμβάνομένην· π. χ. 'Αυλητρὶς πέπτωκε, τὸ ὁποῖον σημαίνει καὶ 'Αυλή τρις πέπτωκε, καὶ αὐλήτριά τις πέπτωκεν· ἢ δὲ ἀμφιόλου αἰτιατικὴν εἰς ἀπαρεμφατικὸν λόγον παραλαμβάνομένην· π. χ.

Φημί σε Δίακίδην Ῥωμαίους ὀλέσαι ἕξειν.

ε'. Ἐκ τῆς συνθέσεως καὶ διαρέσεως. Τὸ μὲν ἐκ διαρέσεως γίνεται, ὅταν τις, ἐπειδὴ δύο ἐνεργεῖαι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰς τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον δέμ-

γίνονται, ἐπιχειρῆ νὰ συμπεράνη, ὅτι ἐλλείπει καὶ ἡ δύναμις τῆς μιᾶς ἐνεργείας· π. χ. Κῆν εἰς σιωπῶν δὲν ἐμπορεῖ ἐν ταυτῷ καὶ νὰ ὁμιλῇ· ἄρα ὁ σιωπῶν ποτὲ δὲν ὁμιλεῖ· τὸ δὲ ἐκ συνθέσεως γίνεται ἐξ ἐναντίας, ὅταν τις ἐκ δύο ἐναντίων δυνάμεων ἐπιχειρῆ νὰ ἀποδείξῃ ἐν ταυτῷ καὶ δύο ἐνεργείας· π. χ. ὁ περιπατῶν ἐμπορεῖ νὰ καθῆσθαι· ἄρα ὁ αὐτὸς καὶ περιπατεῖ καὶ κάθηται.

ς'. Ἐκ τῆς ἀντιφάσεως· ἔσαν τις τὰ κατ' ἄλλο καὶ ἄλλοτε ἀντιφάσκοντα εἰς τ' αὐτὸ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀναγκάζεται νὰ συμπεράνη· π. χ. Ὁ Διότιψ εἶναι καὶ μέλας καὶ λευκός, διότι εἶναι μαῦρος τὸ δέρμα, καὶ ἄσπερος τὰ ὀδόντια.

ΣΤΙΔ'. Τῶν δὲ ἀπὸ τὰ πράγματα κατασκευαζομένων σοφισμάτων

α'. Εἶναι τὸ ἐκ τῶν ὄρων τεχνικῶς καὶ φυσικῶς λαμβανομένων (ΡΚΓ')· π. χ.

"Ἄνθρωπος εἶναι εἶδος·

"Ὁ Πλάτων εἶναι ἄνθρωπος·

ἄρα εἶναι εἶδος.

παρόμοιον εἶναι καὶ τὸ τοῦ Χρυσίππου.

"Ὅ,τι λαλεῖς ἐκβαίνει ἀπὸ τὸ σῶμα σου·

"Ἀμαξαν λαλεῖς·

"Ἀμαξα λοιπὸν ἐκβαίνει ἀπὸ τὸ σῶμα σου.

β'. Τὸ διὰ τὸ συμβεβηκός, ἔγουν ὅταν τὸ δι' ἄλλημ αἰτίαν συμβᾶν συμπεραίνωμεν, ὡς συμβᾶν καθ' ἑαυτό· π. χ. Ὁ Νεσόριος ἦτο αἰρετικός· αὐτὸς δὲ οὗτος ἦτο πεπαιδευμένος· ἄρα ὁ πεπαιδευμένης γίνεται αἰρετικός. Καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς ταύτους χρόνους· Βολταῖρος ἦτο σοφός· ὁ αὐτὸς δὲ καὶ δυσειδής· ἄρα ὁ σοφὸς γίνεται δυσει-

βής· Ἀλλοίμενον! πόσοι οὕτως ἢ κατ' ἄγνοίαν ἀπατιῶνται, ἢ θεληματικῶς ἀπατιῶσι τοὺς ἀπλουτέρους, σλόπου ἔχοντες οἱ κακόφρανες καὶ δυσεβεῖς νὰ ἀποδιώξωσι τὴν φιλοσοφίαν!

γ. Ὅταν ἀπὸ τοῦ κατὰ τι συμπεριμένῃ τις τὸ σπλάῳς· τοιαῦτα εἶναι· Ὁ Αἰθίοψ μέλας· ἄρα καὶ κατὰ τοὺς οὐδύντας· ἢ ἐκ τοῦ ἀσπίτου τὸ ἰρισμένον· π. χ. Ἄνθρωπος εἶναι εἰς Ἀφρῆας· ἄρα καὶ ὁ Ξέρξης· ἢ ὅταν, ὅσα ἐπιδέχονται ἐξαίρεσιν, ἐκφέρῃ τις χωρὶς ἐξαίρεσιν· π. χ. Πείρασε τοῖς ἡγουμένοις· ἄρα καὶ ὅταν ἀνόητοι ὄντες μᾶς προσσῶν νὰ μίνωμεν ἀμαθεῖς.

δ. Ὅταν ἐκ τοῦ μέρους συνάγῃ τις τὸ ὅλον, καὶ ἐκ τοῦ ποτὲ τὸ Παντοτε. π. χ. Ἰλλην ἐφεύσθη· λοιπὸν πᾶς Ἰλλην φαίτης· Προσέτε τις ποτέτι καὶ ἤλθηθευσε· λοιπὸν πάντοτε θελεῖ ἀληθευεν· Ἀπὸ ἰατροῦ τνος θεραπειαν ἀπέθανεν ἀσθενῆς· τίποτε λοιπὸν δὲν ἐξεύρει ὁ ἰατρος. Γραῦς τις ἐθεράπεισε ψυραῦντα· πάντα λοιπὸν τὰ τοιαῦτα πάθη θεραπεύει· Βαβαί! πόσον ἐπιπολόζει ἡ ἀπάτη αὕτη εἰς τὰς ἡμέρας μας, μάλιτα κατὰ ταύτην τὴν πάλιν!

ε. Τὸ ἐκ τῆς ἀτελοῦς ἐξαριθμήσεως. π. χ. Ὁ φυλακωμένος ἢ ἔφυγεν, ἢ ἐδίωξε τοὺς φύλακας, ἢ ἐδωροδόκησε τοὺς κριτάς.

ς. Τὸ αἰτεῖσθαι τὸ ἐν' ἀργῇ· εἶναι δὲ τοῦτο νὰ λαμβάνη τις ὡς μέσον δείξευς μὲ ἄλλας λέξεις αὐτὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖου ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ, π. χ. Τὰ σώματα πέπτου κατὰ γῆς· διότι τὰ σώματα φέρνται εἰς τῆς γῆς τὸ κέντρον· ἐδῶ ζητεῖται Διὰ τί πέπτου, ἡγοῦν Διὰ τί φέρνται εἰς τῆς γῆς τὸ κέντρον τὰ σώματα· καὶ, Ἡ ψυχὴ εἶ-

ναι ἀθάνατος, διότι εἶναι ἄφθαρτος. Τίποτε δὲν διαφέρει τὸ ἄφθαρτον ἀπὸ τὸ ἀθάνατον.

ζ. Τὸ νὰ λαμβάνη τις τὸ μὴ αἷτιον ὡς αἷτιον. π. χ. Οἱ μεθύοντες ἀσχημονοῦσιν· ἄρα ὁ οἶνος κακός· καὶ, Σοφοί τινες ἐξέπεσαν εἰς ἀθρησκείαν· ἄρα ἡ σοφία ἀθρησκείας πρόξενος· Φωτία ἐφάνη εἰς τάφον· ἄρα εἶναι μορμύλιξ, ἢ βρουκόλακος· καὶ ἄλλα παρομοίως αἰτιολογούμενα ἔμπορεῖ τις ὑ' ἀκοίση καὶ ἀπὸ γυναίκας μωρῆς, καὶ μωρότερα ἀκόμη ἀνδράρια.

η'. Τὸ παρά τὴν ἀγνοίαν τοῦ ἐλέγχου· "Ὄταν ὁ ἀναιρῶν τι ἐλέγξῃ ἄλλο παρὰ τὸ προκείμενον. π. χ. "Ὄταν τις θέλων νὰ ἐλέγξῃ ὡς ψευδῆ τὴν φημιζομένην ἀνδρείαν τῶν Γαλατῶν, τοὺς κατηγορῆ, ὅτι δὲν ἀφίνουσιν ἡσύχον τὸν κόσμον, καὶ ὅτι ἀκαταστάτως μεταβάλλουσι γνώμην πάντοτε, τῶρα μὲν δημοκρατίαν, τῶρα δὲ μοναρχίαν τιμῶντες καὶ ἐναγκαλιζόμενοι.

θ'. Τὸ παρὰ τὴν ἀπὸ γένους εἰς γένος μετάβασιν π. χ. ὅταν τις ἀπὸ τὰ ἀφῆρημένα συμπεραίνῃ τὰ συγκεκριμένα, καὶ ἀπὸ τὰ καθόλου νοοῦμενα μεταβαίνῃ εἰς τὸ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὑπάρχουσι τριαῦτα πραγματικῶς.

ι'. Τὸ παρὰ τὸ τὰς πολλὰς ἐρωτήσεις μίαν ποιεῖν· π. χ. Τὸ μέλι καὶ ἡ χολὴ γλυκὴ;

ια'. Τὸ παρὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἐρωτήματος· ὅταν τις προὑποθέτῃ τὸ εἰς τὸ ὁποῖον θέλει νὰ ἐλέγξῃ τινα ἐνεχόμενον· π. χ. "Ἐπαυσας νὰ ἀτακτῆς; ἀκόμη ἀμελεῖς τὰ μαθήματα; φανερόν εἶναι ὅτι ἐκεῖνον μὲν προὑποθέτει ἀτακτον· τοῦτου δὲ, ἀμελεῖ.

ιβ'. Τὸ ἐκ τοῦ ἐναντίου συνημμένου· π. χ. "Ἄν γράφω, κινῶ τοὺς δακτύλους· λοιπὸν ἂν δὲν γράφω, δὲν τοὺς κινῶ.

ΣΥΠΕ'. Τὰ ἐπισημότερα λοιπὸν εἶδη τῶν σοφισμάτων ταῦτα καὶ τοιαῦτα εἶναι· πρὸς τὰ ὅποια, μ' ὅλου ὅτι τὰ πολλὰ εἶναι καθ' ἑαυτὰ εὐεξέλεγκτα, ἀντιτάσσομεν τὰ ἀνατρεπτικὰ αἰτιῶν μέσα ἐφεξῆς κατὰ πᾶν εἶδος τῶν ἐκτεθέντων σοφισμάτων.

ΣΥΠΘ'. Ἐξ τῆς γεννώμενης ἐκ τῆς παραδόσεως τῶν συλλογιστικῶν κανόνων σοφίσματα ἀντιτάσσομεν αὐτούς· τοὺς κανόνας. Τὰ γραφθέντα φερόμεν εἰπεῖν εἰς ΣΥΠΒ' ἀναιρούμεν τὸ μὲν πρῶτον διὰ τοῦ ἐκτεθέντος κανόνος (ΣΥΠΒ')· τὸ δὲ δεύτερον διὰ τοῦ (ΣΜΓ'), καὶ ἄλλα παρόμοια διὰ τῶν καταλλήλων κανόνων.

ΣΥΠΖ'. Τὰ δὲ κατὰ τὴν λέξιν σοφίσματα (ΣΥΠΓ') ἀναιρούμεν διὰ τῶν ἐφεξῆς ἀντιστοιχούντων εἰς ἐκεῖνα μέσων.

α'. Διὰ τὴν ὁμολομίαν ὁ μέσος ὅρος σημαίνει ἄλλο εἰς τὴν μείζονα καὶ ἄλλο εἰς τὴν ἐλάττωνα.

β'. Ἐσαύτως λαμβάνονται δύο μέσοι ὅροι.

γ'. Δὲν εἶναι ὅλα ἰνεργητικὰ ῥήματα, ὅσα λήγουσιν εἰς εἶν.

δ'. Πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν λύσιν τῆς ἀμφιβολίας.

ε'. Εἰς μὲν τὸ ἐκ τῆς διαιρέσεως ἀπαντῶμεν, ὅτι δὲν δύναται τις νὰ ἐνεργῇ διπλᾶς καὶ ἐναντίας ἐνεργείας κατὰ τὸ αὐτὸ, ὅχι δὲ ὅτι δὲν δύναται νὰ ἔχῃ καὶ τὰς δύο δυνάμεις· εἰς ἐναντίας δὲ εἰς τὸ ἐκ τῆς συνθέσεως ὅτι ἔχει μὲν τις δύο ἐναντίας δυνάμεις κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλ' ὅχι καὶ ἐνεργούς.

ς'. Κάνει μὲν λευκὸς ὁ ἀθλίσιψ, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὀδύνας μόνον· εἰς δὲ τὸ δέρμα, ὅπου εἶναι ἡ μελανία δὲν εἶναι ἐπιταυτῆ καὶ ἡ λευκότης.

ΣΤΙΠ'. Τὰ δὲ ἀπὸ τῶν πραγμάτων σοφίσματα ἐπι-
λύομεν ἔφεξῆς οὕτως.

α'. Εἶναι μὲν ὁ ἄνθρωπος εἶδος τεχνικῶς· εἶναι δὲ ὁ
Πλάτων ἄνθρωπος φυσικῶς (ΡΗΓ'). ὁ ὅρος λοιπὸν ὁ μέ-
γας ἔγινε διπλοῦς.

β'. Εἰς τὴν σοφίαν εἶναι συμβεβηκὸς ἢ αἴρεσις, ὅχι
οὐσιώδης ιδιότης, ἣτις εἶναι ἡ θεοσέβεια.

γ'. Ἄκ τοῦ κατά τι τὸ ἀπλῶς, καὶ ἐκ τοῦ ἀορίστου τὸ
ὠρισμένον κτλ. μηδ' οἱ μαινόμενοι σχεδὸν συμπεραίνουσι.
δ'. Ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τὸ μέρος εἰς τὸ ὅλον.

ε'. Νὰ συμπληρωθῇ ἡ ἐξαρίθμησις· διότι δύναται ὁ κα-
τάδικος νὰ ἀπολυθῇ καὶ ὡς φανεῖς ἀθῶος.

ς'. "Ὅ,τι ζητῶ νὰ μὲ ἀποδείξῃς, τοῦτο προβάλλεις ὡς
ἀποδείξεως μέγρον· διότι δὲν διαφέρουν πλὴν κατὰ τὴν
λέξιν.

ζ'. Ἄλλη εἶναι αἰτία· ὅ,τι δὲ λέγεις εἶναι μωρία.

η'. Ἄλλο ἤθελεις νὰ δείξῃς, καὶ ἄλλο ἐπεχείρησας.

θ'. Ἀπὸ τὰ ἀναπλάσματα τῆς φαντασίας μόνον οἱ
τρέλλοι συμπεραίνουσι τὴν πραγματικὴν τῶν ὑπαρξιν.

ι'. Ἐρώτησον χωριστὰ περὶ καθενός.

ια'. Ἰποθέτεις τὸ πρῶγμα διὰ νὰ τὸ μάθῃς· ἐνδέχε-
ται ὅμως ἡ ἐπόθεσίς σου νὰ μὴ εἶναι ἀληθινή.

ιβ'. Τὸ γράφειν καὶ κινεῖν τοὺς δακτύλους δὲν εἶναι
ισότροφα· διὰ τοῦτο τὸ ἐναντίον συνημμένον παραλόγως
συμπεραίνεται (ΣΜΕ', ΣΜΣ').

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τε σοφισμάτων καὶ τῆς αὐτῶν ἀνα-
τροπῆς· μεταβαίνομεν δὲ εἰς ἄλλας ἀπάτης αἰτίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Αίσθησεως καὶ φαντασίας ἀπάται καὶ τὰ
κατ' αὐτῶν ἀντίδοτα.

ΣΤΙΘ΄.

Η αἰσθησις μᾶς παριστάνει συχνάκις ἐσφαλμένα τὰ ἐκτὸς
ἡμῶν ἀντικείμενα πράγματα· αἰτίαι δὲ εἶναι·

α'. Τὰ αἰσθητήρια δὲν εἶναι πάντοτε ἐπίσης εὐτονα·
ὅταν τὰ ὄμματα, ἢ τὰ αὐτιά κτλ. εἶναι ἀσθενῆ, ἀκούεις
βόμβους ἢ βλέπεις οὕτω τὰ ἀντικείμενα, ὅποια εἰς τοὺς
ἄλλους εἶναι ἀνεκαίσθητα· καὶ ἡ γεῦσις τοῦ ἀσθενοῦς παρι-
στάνει πικρὰ τὰ βρώματα· ἀπατώμεθα λοιπὸν, ἂν τὰ ἐκλά-
θωμεν ὡς ἀληθῶς τοιαῦτα. Καὶ ἡ ψυχρότης ἢ ἡ θερμότης
τοῦ ἰδίου ἡμῶν σώματος γίνεται αἰτία νὰ αἰσθανώμεθα τὴν
κρᾶσιν τοῦ ἀέρος καὶ ἄλλων ἐξωτερικῶν σωμάτων κατ' ἄλ-
λον ποτὲ τρόπον παρὰ ἄλλοτε.

β'. Πρὸς ὅλην ἰσχυροτέραν προηγουμένην ἐξασθενίζει τὴν
ἐπομένην. Ὅς τις· π. γ. ἤκουσε καλὴν καὶ τεραπνὴν μελω-
δίαν, ὅπου τοῦν κατωτέρα ἀκούσιν ὀλίγον ὕστερα, τὴν ἐκ-
λαμπύρει κακὴν καὶ ἀηδῆ. Ἐξερχόμενός τις ἀπὸ τοῦ λου-
τροῦ, ἢ ἰσχυρῶς θερμασμένον οἶκημα, αἰσθάνεται τὸν ἀ-
τμοσφαιρικὸν ἀέρα παρ' ὅσον εἶναι ψυχρότερον. Ἐδῶ ἀνῆ-
κουσι καὶ αἱ ἐκ συνηθείας ἀπάται τῶν αἰσθητέων. Ὅς τις
π. γ. ἐσυνήθισε νὰ τριύγη πυρὰ καὶ ἰσχυρὰ φαγητά· ὅς τις

πολὺν καιρὸν ἔζησεν εἰς πλήθος λαμπρῶν καὶ τερπνῶν θεαμάτων ἀμδλύονται τούτου τὰ αἰσθητήρια, καὶ μήτε τὰ φαγητὰ ἔχουσι δι' αὐτὸν τὴν δυνάμει των, μήτε κατώτερα θεάματα, ἂν καὶ ἄλλως ὄχι ποταπὰ, εἶναι πλέον δι' αὐτὸν καλά.

γ'. Ὅταν τὰ τῶν ἀντικειμένων ἀποσρήματα εἶναι πολὺ μεγάλα ἢ παρὰ πολὺ μικρὰ, ἢ αἰσθήσεις τὰ ἀντιλαμβάνεται ἐσφαλμένως· οὕτω πύργος τετρούγωνος μακρόθεν φαίνεται τρογγύλας ἀπὸ ὑψηλοτάτου πύργου φαίνονται οἱ κάτω περιπατοῦντες σπιθαμιαῖοι· ἢ ὁμιλία τοῦ μακρόθεν ὁμιλοῦντος ἀνθρώπου καταλαμβάνεται διαφόρως.

δ'. Τὸ μέσα τῆς αἰσθήσεως, καθὼς εἶναι φῶς καὶ ἀήρ εἰς τὴν ὄρασιν καὶ εἰς τὴν ἀκοήν, γίνονται ἀπάτης καὶ αὐτὰ πρόξενά· διότι παραλλαγαὶ μὲν ἀνέμων μεγαλύνουσι ἢ σμικρύνουσι τοὺς ἤχους· καὶ ἀντανάκλασις ἀέρος μεταφέρει ἀφ' ἑνὸς μέρους εἰς ἄλλο τὴν φωνήν, παρὰ καθὼς ἤθελε φερθῆν, ἂν δὲν ἀντενακλᾶτο ὁ ἀήρ· ὁμίχλη δὲ καὶ συνεφώδης καιρὸς παραμορφάζουσι τῶν ὀρατῶν τὰς εἰκόνας.

Γ'. Πρὸς δὲ ταύτας τὰς ἀπάτας πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν τοὺς ἐφεξῆς ἀνατρεπτικούς των κανόνας.

α'. Ὅποταν αἰσθημα ἀντιφάσκη εἰς ἄλλας βεβαίας πείρας καὶ ἀληθείας, φανερόν εἶναι ὅτι τὸ αἰσθημα εἶναι ψευδὲς φαινόμενον· εἶναι ἀλήθεια, φέρ' εἰπεῖν, ἀναντίρρητος, ὅτι εἰς ὅποιον ἀνθρώπου ἐμπηχθῆ μάχαιρα, τὸν αἱματόνευ καὶ πολλάκις τὸν φρονύει· εἰς ἰδῆς τὸ ἐναντίον, ἔξευρε ὅτι εἶναι ψευδὲς τὸ φαινόμενον.

β'. Εἰς ἀσυνειθίστους καὶ παραδόξους παρατηρήσεις εὐθὺς νὰ δώσης προσοχὴν εἰς τῶν αἰσθητηρίων τὴν κατάστασιν, μή πως ἔχει τὸ φαινόμενον τὴν ἀρχὴν του πλέου εἰς πάθος τι αὐτῶν, παρὰ εἰς αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα.

γ'. Πρέπει να δίδωμεν πολλήν προσοχήν εἰς τὰ αἰσθητὰ, καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν πολλάκις τὴν παρατήρησίν των.

δ'. Νὰ ἐρωτῶμεν καὶ ἄλλους, ἂν καρτέανται τὴν αὐτὴν ἀπὸ τὰ αὐτὰ αἰσθητὰ προσβολήν.

ε'. Ἐάν εἶναι δυνατόν, νὰ ἀλλάσωμεν τὴν θέσιν των παρατηρουμένων, ὅταν εἶναι πολλὰ σιμά, ἢ πολλὰ μακρὸν ἀφ' ἡμῶν.

ς'. Πολλὰ ἀξιόλογον εἶναι καὶ ἀναγκαῖον νὰ διατηροῦμεν ὕψος τὰ αἰσθητήριά μας· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν ἄμετρίαν των βρωμάτων καὶ ποτῶν καὶ των ἄλλων ἡδονῶν· τὴν πολλὴν τενοχωρίαν των ἡμιμάτων κατὰ τὰς μελέτας· ὅλας τὰς ἀφορμὰς, ὅσαι δύνανται νὰ μᾶς διαφθερώσῃ κανὲν ἀπὸ τὰ αἰσθητήριά μας.

ζ'. Διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ γυμνασείας ἐνδυναμούνται τὰ αἰσθητήρια, καὶ φυλάττονται ἀπὸ τὰς ἀπάτας· διὰ τοῦτο ὁ ἄγερτος μὲ ἐν βλέμμα ἔμπειρος εὐκόλως νὰ διακρίνῃ τὰς σχέσεις των πλησίον καὶ των μακρῶν, τοῦ φωτῶς καὶ τῆς σκιᾶς· ὁ ἔμπειρος μουσικὸς καταλαμβάνει καὶ τὰς λεπτοτάτας των τόνων παραλλογὰς. Πολλοὶ ἄγριοι καὶ βλέπουν καὶ ἀκούουσιν ὀξύτατα, ἐπειδὴ ἐπιμελῶς ἐγύμνασαν ἐκ νεότητος καὶ τὴν ὄρασιν καὶ τὴν ἀκοήν των.

Πρόσθετες εἰς τοὺς κανόνας τούτους καὶ τοὺς ἐκτεθέντας εἰς ἄλλο μέρος (Ἐμπ. Ψυχ. ΓΙΒ') περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως.

ΓΑ'. Ἐμπορεῖ δὲ καὶ ἡ φαντασία νὰ γεννήσῃ ὄχι ὀλίγους ἀπάτας· κυριώτεραι εἶναι αἱ ἐφεξῆς·

α'. Ἐὰ φαντάσματα πολλάκις γίνονται τόπου ἰσχυρὰ, ὅσον εἶναι τὰ αἰσθήματα· τότε αἱ εἰκόνες τῆς φαντασίας

ἐκλαμβάνονται ὡς ἀληθινὰ πράγματα. Πύσσι δὲν ἶδαν σκιάς νεκρῶν, δαιμόνων ἐπιδρομῆς, μορμόλυκας, σοιχειώματα, ἄλλα τοιαῦτα ἐμφύδου καὶ δρασιικωτάτης φαντασίας ἀναπλάσματα!

β'. Πολλάκις νοθεύει ἡ φαντασία τὴν ἀληθινὴν τῆς αἰσθήσεως προσβολὴν ἢ μεγαλύνουσα ἢ μικρύνουσα τὰ πράγματα. "Ὅταν π. χ. φαντάζεται τις τινὰ ὡς ἐχθρῶν του, ἐμπορεῖ ἀνεύθυνον τινα ὀμιλίαν ἢ πράξιν του νὰ τὴν ἐκλάβῃ ὡς περιϋβριστικὴν· ἄλλος φανταζόμενος ὅτι εἶναι ἀσθενὴς, μικρὰν τῆς ὑγιείας του ταραχὴν ἐκλαμβάνει θανατηφόρον, καὶ ἀφανίζεται ἀπὸ τὴν λύπην του. Ἄλλος δὲ ἐλπίζων πολὺ εἰς τὰς δυνάμεις του, φαντάζεται τὸν ἐχθρῶν του ἀφ' ὅσου εἶναι πολὺ ἀσθενέστερον.

γ'. Συχνάκις δὲ ὅμοια τινα πράγματα ἐκλαμβάνει ὡς τὰ αὐτά. Προσώπου χαρακτήρ ὅμοιος μὲ ἄλλον τινα κάμνει τὴν φαντασίαν νὰ παραφερθῇ καὶ νὰ ἐκλάβῃ τὸν δευτέρου ἀνθρώπου ἀντὶ τοῦ πρώτου.

ΓΒ'. Κανόνες δὲ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τῆς φαντασίας ἀπαταῶν εἶναι οἱ ἐφεξῆς.

α'. Ἀφόδως μεταχειριζόμενος τὴν αἰσθησιν κατ' ἐπανύληψιν ἀνακαλύπτεις τῆς φαντασίας τὴν ἀπάτην.

β'. Δρασιικὴ καὶ ἀτακτὸς φαντασία πρέπει παιδιόθεν νὰ χαλιναγωγηθῇ διὰ νὰ ὑποτάσσεται εἰς τοῦ ὀρθοῦ λόγου τὴν κυριότητα· διότι κατ' ἄλλον τρόπον ἐμπορεῖ εὐκόλως νὰ γεννηθῇ ἐντεῦθεν φανησιασμός, ἀδυναμία τοῦ λόγου διαρκῆς, καὶ ὀρμὴ εἰς μωρὰς δοξασίας. Ἐπίμονοι δὲ καὶ σπουδαῖαι τοῦ νοῦς ἀσχολίαι. π. χ. μελέτη τῶν Μαθηματικῶν, τῆς ἀληθινῆς ἱστορίας, τῆς φιλοσοφίας, εἶναι τὰ εὐτυχέστατα μέτα διὰ νὰ ὀξύνῃ τις τὸν νοῦν του καὶ νὰ τοῦ

144 ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΟΧ. ΑΠΑΤ.

πλουτίση μὲ τοιαύτας ιδέας, διὰ τῶν ὁποίων μαραίνεται τὸ ὑπερβολικὸν πῦρ τῆς θερμῆς φαντασίας.

γ. ἡἴποτε γένοιτο ἔμπροσθεν τῆς φαντασίας τινῶν ἀνθρώπων ἰδέσθαι τις τόσον φαθέρᾳ, ὡς εἰς αὐτὴν πάντοτε ἀσχολοῦνται, καὶ ποτέ τινος οὐδὲν ἔμποροῦν νὰ τὴν ἀποβάλλωσιν, εἰς μάλα τὴν ἐπιθυμῶσιν· ἡ αἰτία τοιαύτης τραγικῆς καταστάσεως τῆς φαντασίας πολλάκις εὑρίσκειται εἰς τὸ σῶμα· τότε εἶναι ἀναγκαῖα κινήσεις συχνῆ, ἀγαθὴ διαίτα, καὶ ὅσα χρήσιμα ἔμποροῦν νὰ ὠφελήσωσι τὸ σῶμα διοριζόμενα ὑπὸ ἐμπειρῶν ἰατρῶν. Ἄλλ' εἰάν ἡ αἰτία εἶναι τῆς ἀνατροφῆς, καὶ πολυχρονίου εἰς ἐρητίαν διατροφῆς, καὶ προσηλιώσεως τῆς φαντασίας εἰς ιδέας τινάς κελ. τότε ἀσφαλεσάτη θεραπεία εἶναι τὸ νὰ διασκεδάζῃ τὸν καιρὸν εἰς ἄλλας ἐνασχολήσεις καὶ σπουδαίας καὶ ευφροσύνους· διὰ τούτων τῶν μέτρου ἔμπορεῖ νὰ ἐκπεριδεθῇ κατ' ὀλίγον ἢ ψυχρῶς, καὶ νὰ ἐλευθερωθῇ ὑπὸ τὰς ἐπιμόνους ταύτας καὶ βλαστέρᾳ τῆς φαντασίας ιδέας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Μνήμης καὶ προσοχῆς ἀπάται, καὶ οἱ κατ' αὐτῶν κανόνες.

ΤΓ΄.

Πολλῶν ἀνθρώπων ἡ μνήμη εἶναι ἀσθενῆς καὶ περιορισμένη. Ἡ αἰτία αὕτη ἐμποδίζει πολλαχῶς τὰς ἐνεργείας τοῦ νοῦς, καὶ πραξενεῖ ἀπάτας.